

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE BASIN-İKTİDAR
İLİŞKİLERİ: ULUS VE ZAFER GAZETELERİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

Ayşe Elif EMRE*

***In The Periods of Democrat Party The Relationships of Press
and Power: An Analysis on Ulus and Zafer***

This article evaluates the relationship between government and the press, during the first years of Democrat Party by analysing both the news and the articles of *Ulus* and *Zafer*. This article is differ from the other studies because it brings out that the relationship between the government and the press went badly from the first days and DP is insincere is since from the beginning .

Key Words: Democrat Party, Ulus Paper, Zafer Paper, Press Law, Press Freedom, Opposition Press, Supporting Press.

.....

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Bölümü Araştırma Görevlisi

Giriş

Bu çalışmada, Demokrat Partinin (DP) 1950-1954 yılları arasını kapsayan ilk döneminde basına yönelik ürettiği politikaların DP'nin yayın organı olan *Zafer* ve CHP'nin yayın organı olan *Ulus'ta* nasıl yansıtıldığı irdelenecektir. Dönemin basınını konu alan çalışmalara rastlansa da, bu çalışmaların çok genel bir değerlendirme niteliğinde olması, bu alana ilişkin daha ayrıntılı bir çalışma yapılmasının gereğine inandırmıştır. Bu çalışmada, araştırmacıların DP'nin 1954 seçimleri öncesinde basına yönelik tutumunu değiştirdiği yönündeki görüşlerine karşılık; değişimin bir anda olamayacağı göz önüne alınarak, sözü geçen dönemi belirtilen iki gazete üzerinden irdeleyerek, 1954 yılında kopma durumuna gelişin serüveni ve bu serüvendeki evrelerin görülüp, tespit edilebileceği düşünülmektedir. 1950-1954 yılları arası dönem ile sınırlandırılmış olan çalışmada, çalışmanın amacı doğrultusunda DP'nin basına yönelik politikalarını ayrıntılı bir şekilde inceleyebilmek için *Ulus* ile *Zafer'de* çıkan haber ve başyazılar nitel çözümlenme yoluyla incelenmiştir.

5680 Sayılı Basın Kanununa İlişkin Değerlendirmeler

14 Mayıs 1950 seçiminin ardından kurulan yeni hükümetin ilk programında basın hürriyetinin teminatına çalışılacağını ifade edilmesi, basın suçlarını da kapsayan affin çıkarılması (Af kanununun tam metni için bkn. TBMM Tutanak Dergisi, 14 Temmuz 1950:770-771) ve hazırlanan basın kanunu DP iktidarına duyulan inancın devam etmesine neden olmuştur.

5680 sayılı basın kanunu ile 1931 basın kanununu yürürlükten kalkmıştır. Yeni kanunda gazete çıkarmak için bildirimde bulunmak yeterli görülmüş, basın suçlarının toplu basın mahkemelerinde görülmesine ve gazete sahiplerinin yayımlanan yazılarından dolayı cezai sorumlulukları kaldırılarak, buna karşılık yazı işleri müdürleri ve yazarın birlikte sorumlu tutulmasına karar verilmiştir. Kanunda ayrıca, kötü şöhretli kişilerin basında çalışmasını yasaklayan hükme yer verilmemiştir. Aynı gün kabul edilen matbaalar kanununa göre ise; matbaa açılmadan önce bulunulan yerin en büyük mülkiye amirine beyanname verilmesi, matbaacıların bastıkları eserlerden ikişer kopyasını basımın sona erdiği günün çalışma saati içinde bulunulan yerin Cumhuriyet Savcısı ile en büyük mülkiye amirine vermeleri gerektiği öngörülmüştür (Alemdar, 1996: 128; Kabacalı,1998: 214; TBMM Tutanak Dergisi,15 Temmuz 1950; Topuz 1996: 105-106).

Basın kanununa ilişkin olarak *Ulus*'a yansıyan haberler, iktidarın basın konusunda baştan itibaren anti-liberal eğilimleri olduğunu gösterir niteliktedir. Kanunun çıkmasından birkaç gün evvel *Ulus*'ta yayınlanan haber, kanun tasarısının beklentileri karşılamadığını ortaya koyuyordu. Gazeteciler Cemiyetinin tasarıya ilişkin olarak yaptığı açıklamanın yer aldığı haberde, cemiyetin tasarının eski iktidar tarafından hazırlanan son kanun tasarısına tamamen benzediği yönündeki endişesi ve tasarının düzeltilmesi isteği aktarılıyordu (*Ulus*,7 Temmuz 1950). Birkaç gün sonra hükümetin yönetilen eleştirileri dikkate aldığı ve basını memnun etmeyen tasarıdan vazgeçildiği bildirilse de (*Ulus*, 9 Temmuz 1950), basın kanununun kabul edilmesinin "Af ve Basın Kanunları dün

gece kabul olundu. Basın Kanununa bazı kayıtlar konuldu. Ekspres Kanun diye işte buna derler" (*Ulus*, 15 Temmuz 1950) sözleri ile gazeteye yansımaları, kanuna ilişkin getirilen düzenlemelerin içine sinmediğini gösterir niteliktedir.

Basın kanunu tasarısına gölge düşüren diğer husus ise 31. maddeye ilişkindir. Bu madde ile, kişilerin izni alınmadan aile ve özel hayat hakkında ima ile dahi olsa yayında bulunanların şikayet edilmeleri halinde hapis ya da para cezasına çarptırılmaları öngörülmüştü. Meclis görüşmelerinde Bahadır Dülger 31.maddeyi özel hayatların, şeref ve haysiyetlerin korunması gerektiği ve kişinin namusunun kıstasının gazeteciye bırakılmayacağı sözleri ile savunmuş, buna karşılık Sıtkı Yırcalı ise; kamu çalışanlarının faaliyetlerinin milletin denetiminde olması gerektiğini, bu denetimin de basın tarafından yapıldığını bu durumda basın hürriyeti sağlanmazsa, başka türlü hakimiyetlerin kurulacağını belirtmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 14 Temmuz 1950). Yırcalı'nın maddenin çıkartılması gerektiği yönündeki teklifi görüşmelerde kabul görmüş, böylece basın için sorun oluşturabilecek bu durum ortadan kaldırılmıştır.

Bu tartışmalar eşliğinde Meclisten geçen basın kanunu, *Ulus* tarafından pek fazla konu edilmemiş, yalnızca DP'nin basına yönelik olumsuz politikalar ürettiği durumlarda basın kanununun yaydığı ümidin boş bir hayal olduğu değerlendirilmesini yapmıştır. Buna karşılık *Zafer'de* kanun, hür basın rejimine ayak basılmasının işareti olarak nitelenmiştir.

Muhafif ve Yandaş Basın Arasında Başlayan Kavgalar

İlk ay içinde yapılan toplantı ve davetlere diğer gazeteleri çağırmasına rağmen, muhalif basın üyelerini özellikle *Ulus*'u sürekli dışlayan iktidar, *Ulus* başyazarı Hüseyin Cahit'i de gazetede ki eleştirileri nedeniyle, BM Filistin Arabulma Komitesindeki Türk Deleğeliği'nden almıştır. DP'nin 1950 Haziranında Anadolu Ajansı yönetim kurulu iktidara ait üye sayısının beşe çıkartılmasını istemesi, Eylül ayında resmi ilan yönetmeliğinde değişiklik yaparak, ilanları hükümetin dağıtımına alması DP'nin basına yönelik değişen tutumunun göstergeleridir. İktidarın bu yöndeki davranışlarına CHP kurultayında İnönü tarafından da dikkat çekilmiş, deneyimli politikacı konuşmasında, DP'nin adalet teminatı tanımadığını, radyoyu muhalefet aleyhine kullanılarak devlet tarafsızlığını ihlal ettiğini ve basın hürriyetini çiğnediğini ifade etmiştir (Aktaran Aydemir, 2000: 95).

1950 yılı ortalarında *Ulus*'ta çıkan bir haber, DP'nin basının herhangi bir eleştirisini susturmaya gideceğine dair izler taşıyordu. "Rejim aleyhinde neşriyat" başlıklı haberde, İstanbul Savcılığının *Yeni Baştan* gazetesi sahip ve yazı işleri müdürünün, yazar ve ressamlarının ve *Hür Marko Paşa* sahip ve yazı işleri müdürünün rejim aleyhinde propaganda yapmaktan tutuklandığı ifade edilmiştir (8 Ağustos 1950). 1950'nin sonuna doğru ise *Ulus* yargılama haberlerinden geçilmez olmuştur. Eylül ayında Peyami Safa *Ulus*'ta yayınlanan iki fıkrası nedeniyle Ankara Sorgu Hakimliğine gönderilirken, Kasım ayında hükümetin manevi şahsiyetine hakaret iddiasıyla yazar Orhan Rahmi Gökçe hakkında beş dava birden açılmış, Kasım ayının sonlarına doğru ise, Kore Savaşına asker

gönderme hususunda yazılan yazılardan dolayı pek çok yazar dava edilmiştir. Aralık ayında ise; istifa eden Nazım Önen'in mektuplarının yayınlanması üzerine gazetecilere gene mahkeme yolu görülmüştür (*Ulus*, 16 Eylül 1950; 13 Ekim 1950; 3 Kasım 1950; 22 Kasım 1950; 22 Aralık 1950).

İktidar gazeteciler üzerinde baskı kurmaya çalışırken, *Zafer* de iktidar aleyhine çıkan haber ve yazıları eleştiriyor, gazetelerin haberleri değiştirdiklerini, ifadeleri çarpıttıklarını ve olayları başka türlü gösterdiklerini böylelikle hükümeti aciz göstermeye çalıştıklarını belirtiyordu. Örneğin, irtica olaylarının gündemde olduğu sıralarda *Ulus*'taki bir karikatürden örnek veren Mümtaz Faik Fenik; irticaa karşı duran enerjik gencin yanında Menderes ile Ağaoğlu'nun, sinmiş ve aciz olarak çizildiğini, bu yolla hükümet olayları önleyemiyor, her şey eskiden iyiydi, şimdi bozuldu havası yaratılarak, CHP'ye puan kazandırılmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Fenik ayrıca, muhalif basının otoriteyi bozmaya ve halkı kışkırtmaya çalıştığını bunu da uydurma haberlerle yapmaya çalıştığını ortaya koymuştur (*Zafer*, 5 Temmuz 1951; 6 Temmuz 1951; 24 Temmuz 1951). Hüseyin Cahit Yalçın ise bu iddiaları; iktidarın eleştirilmeyi kabul edemediğini, etrafında sadece kendini övenleri istediğini, hatalı politikalarının kamuoyuna aktarılmasının DP'yi hoşnutsuz ettiğini ve bu nedenle de yasal ve idari önlemleri arttırması yönünde hareket ettiğini belirterek, cevaplamıştır (*Ulus*, 8 Ağustos 1950, 28 Eylül 1950; 1 Temmuz 1951; 23 Ekim 1952).

161. Maddeye İlişkin Tartışmalar

Basına ilişkin tartışılan konuların başında 161. maddeye ilişkin olanlar gelmiştir. CHP'nin çıkardığı madde; savaş sırasında halkın telaşını artıracak, inancını kıracak veya düşman karşısında milletin moralini azaltacak şekilde asılsız, abartılı veya kasıtlı haber verenerlere ağır hapis cezasını öngörüyordu (Önder,1965 :64-65). DP'nin Kore Savaşına asker gönderme kararı almasına yönelik çıkan eleştirileri susturmak için kullanılmaya başlanan madde, daha sonra değişik bahanelerle gazetecilere karşı bir baskı aracı olmaya devam etmiştir. Mümtaz Faik, 161. maddenin antidemokratik bir kanun olduğu ve kaldırılması gerektiği yönündeki eleştirilere, maddenin CHP döneminde çıkarıldığı, eğer kanun antidemokratik ise 1945-1950 yılları arasında niçin kaldırılmadığı sorusu ile karşılık vermiştir (*Zafer*, 26 Ekim 1950; 09 Ocak 1952). Hüseyin Cahit ise buna karşılık, CHP'nin kanunu hiç uygulamadığı açıklamasını yapmıştır (*Ulus*, 19 Temmuz 1951; 30 Temmuz 1951; 12 Ocak 1952). Bu açıklamanın üzerine Fenik, o dönemde bu suç kapsamına giren fiiller olmadığı için uygulanmadığını, oysa şimdi bu suçların işlendiğini ve esas kanunu uygulamamanın yanlış olacağı karşılığını vermiştir (*Zafer*, 26 Ekim 1950; 09 Ocak 1952).

161. maddenin tartışma yaratan diğer boyutu davaların askeri mahkemelerde ele alınmasıdır. Bu durum uzun müddet Mümtaz Faik tarafından "kanun bu şekilde hazırlanmış, DP iktidarı ne yapsın" şeklinde savunulsa da (*Zafer*, 9 Ocak 1952), daha sonra davaların sivil mahkemelerde görülmesi şeklinde değişikliğe gidilmiştir. *Zafer* bu değişim sırasında, muhalefeti zorda bırakmak için kamuoyuna muhalefetin askeri hakimlerin objektif

değerlendirme yaptıklarına inanmadıkları fikrini yaymıştır. Hüseyin Cahit ise, hem demeçlerle hem de yazılarla hakimlere duydukları güveni dile getirdiklerini ve halen basın hürriyetine zarar gelmemişse bunun askeri hakimler sayesinde olduğuna dair inançlarını her fırsatta vurguladıklarını ifade etmiştir (*Ulus*, 14 Kasım 1950; 14 Şubat 1951; 21 Aralık 1951; 11 Ocak 1952; 16 Şubat 1952).

Kağıt, Posta Ücretlerine ve Resmi İlanların Dağılımına Yönelik Düzenlemeler

DP dönem içinde basına yönelik farklı mali yaptırımlar uygulamıştır. Bunlardan ilki 1951'de gazete kağıdı fiyatına getirilen zamdır. Ocak ayında yapılan 20 kuruşluk zam, gazeteleri oldukça zora sokmuştur. Mart ayında basın, İşletmeler Bakanlığı'nın dünyadaki gelişmeler sonucunda selüloz ürünlerinin alımının güçleştiği, İzmit Kağıt fabrikasının yılda ancak 6000 ton gazete kağıdı imal edebildiği, bununla da yıllık ihtiyacın ancak yansını karşılanabileceği yönündeki açıklamasına yer vermişlerdir. Bunun üzerine gazeteler fiyatlarına zam yapmışlar, bu da tirajlarında düşüşe yol açmıştır. Gazeteler kağıt sıkıntısı içinde zor günler geçerken, posta ücretlerine yüzde 300 zam yapılmış; basılı kağıt, uçak postası ile gönderilecek mektup ve fotoğrafların ücretleri de artırılmıştır. *Ulus* bu gelişmeyi DP'yi eleştiren gazetelerin dağıtılmasını zorlaştırmak için alınan tedbir olarak ele almış, *Yeni İstanbul* ise PTT teşkilatının borç deliğini kapatmak için yapılan zamlarla esasında milletin kültür hayatında büyük bir delik açıldığı yorumunu getirmiştir (13-14 Temmuz 1951). Henüz tartışmalar

devam ederken, basın bu defa da "fikir hürriyetine vurulan köstek" olarak ifade ettikleri gazete nakil ücretlerine yapılan zam ile karşı karşıya kalmıştır (*Ulus*, 16 Temmuz 1951).

Gazetelere uygulanan diğer bir mali yaptırım ise resmi ilan dağıtımıdır. DP muhalefette iken CHP'yi dağıtımda adil olmaması nedeniyle eleştirse de, 1950'de iktidara geçince uygulamayı değil, ilan alan gazeteleri değiştirmiştir. Resmi ilana ilişkin olarak Haziran'da çıkan haberler, iktidarın 15.000 liradan yukarı olan bütün ilanları *Zafer'e* vereceğini duyurduğu üzerinedir. DP iktidarının *Zafer'i* destekleyen tavrı her durumda devam etmiştir. Örneğin, resmi ilan almak için rotatifle basımın şart tutulduğu dönemlerde *Zafer* rotatifle basılmadığı halde ilan ve reklam alabilmiştir. *Zafer'in* bu ayrıcalıklı durumu *Ulus'ta* "Zafer demokrasinin değil, demokrasi *Zafer'indir*" şeklinde ifade edilmiştir (24 Haziran 1950).

Dönem boyunca resmi ilan uygulamasına üç düzenleme getirilmiştir. 13 Eylül 1950 'de yapılan ilk düzenleme ile Türk Basın Birliği ve Ortakları Resmi İlanlar Kolektif Şirketine bazı sınırlamalar getirilmiş ve resmi ilan dağıtımına ilişkin bazı kriterler tespit edilmiştir. DP'nin 1951'deki ikinci düzenlemesi ise ilanların dağıtımında hükümeti belirleyici hale getirmiştir. Düzenlemede gazetelerden siyasi içerikli iç ve dış haberler verip, değerlendirmeler yapan gündelik gazetelere resmi ilanların tercihen verileceği belirtilmiştir. 11 Kasım 1953 tarihli üçüncü kararname ile resmi ilan ve reklamların kamu çıkarını savunan her gündelik gazeteyle fark gözetmeden verileceği, ancak gazetenin çıkarılması için gerekli şartlara sahip ve geçimlerini en az bir sene

sağlayabilen gazeteler hariç en az altı aylık yayın hayatını doldurmayan gazetelere ilan verilmeyeceği hükmünü getirmiştir (İrvan,2000: 31-32). Bu hükümden dolayı *Yeni Ulus* dört yıl boyunca ilan alamamıştır. Yapılan düzenlemelerde bazı kriterler oluşturulsa da uygulamada bunlar dikkate alınmamış, resmi ilan için tek kriter DP yandaşı olmak olarak belirmiş ve ilanların amacı da DP yandaşlarına kazanç sağlama olarak ortaya çıkmıştır.

Gazetecilere Yönelik Baskıcı Uygulamalar

Ulus sütunlarına yansıyan haberler, iktidarın eleştiriye olan tahammülsüzlüğünün şiddete dahi dönüşebildiğini gösteriyordu. 16 Haziran 1951 tarihli haberde, Mersin Belediyesine yönelik eleştirileri nedeniyle *Toros* gazetesinin bir muhabirinin dövülerek yaralandığı belirtiliyordu. *Ulus*'ta yer alan bir diğer örnek ise, Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin Nazım Hikmet ile ilgili bir konuda kendisini eleştiren *Ulus'u* vaktiyle tahrip edilen Tan Matbaası gibi yaptıracağını ilan etmesi üzerinedir. *Ulus*, İleri'yi şu sözlerle kınıyordu: "Cumhuriyet kanunlarının suç saydığı fiillere sırf kendi politikası için sevk etmesi elemle karşılanacak bir hadisedir. Suç mahiyetindeki bu fiilin doğrudan doğruya basın hürriyetini teminatsız kılacak bir mahiyet taşıması ayrıca elimdir" (31 Ekim 1951).

Döneme damgasını vuran diğer bir olay, DP'lilerin yazı yazmamalı diye her fırsatta dile getirdikleri Hüseyin Cahit'in 1952'deki ara seçimleri öncesinde yazmış olduğu "Gözü Kapalı Oy Verme" (bkn: *Ulus*, 9 Eylül 1951) başlıklı makalesi nedeniyle dokunulmazlığının kaldırılmasıdır. Yazarın dokunulmazlığı

komisyonda görüşülürken, yazı işleri beraat etmiş ve karma komisyon da dokunulmazlığın kaldırılmaması gerektiği yolunda rapor verilmiştir. Oysa mesele Meclis genel kuruluna gelince, DP'liler, hukuk kurallarını çiğneme pahasına komisyon raporuyla, beraat kararını dikkate almayarak, Yalçın'ın dokunulmazlığını kaldırmışlardır. Olay muhalefete ve basına gözdağı vermek olarak yorumlanmış ve karar gayri meşru kabul edilerek, DP'nin çoğunluk baskısına yönelişin ilk önemli belirtisi olarak nitelenmiştir. Ulus'ta yayınlanan "Ha Gayret" başlıklı yazıda, Menderes'in partisini koridor fısıltıları ile sevk ve idare ettiği ve diktatörlük heveslisi olduğu öne sürülmüş ve Arjantin diktatörü Peron'a benzetilmiştir (Albayrak, 1992: 567; Eroğul , 1998: 123; Toker, 1991: 174)

Diğer Yasal Düzenlemelere İlişkin Değerlendirmeler

DP dönem içinde basına yönelik pek çok yasal düzenleme getirmiştir. Sağ ve sol görüşle mücadeleye yönelik çıkarılan kanun bunlardan biridir. Basın kanun tasarı halinde iken, basın hürriyetini zedeleyebilecek maddeler taşıdığı iddiası ile karşı çıkmış ve eski basın kanunundan çıkarılan anti demokratik hükümleri kapsadığını iddia etmiştir. (*Ulus*,3 Şubat 1951; 8 Şubat 1951). Bu iddialara karşılık Başbakan ise, tasarıya ilişkin söylenenlerin yalan olduğunu, yapılan değişikliğin tamamen komünizme, diktatörlüğe ve anarşiye karşı olduğunun altını çizmiştir (Aktaran Tanyeli ve Topsakaloğlu, 1959:46).Bu tartışmalara karşın sonunda muhalefetin ve basının tüm çekincelerine karşın tasarı kanunlaşmıştır.

DP'nin yaptığı diğer düzenleme basının şikayetlerinin çoğaldığı sırada gelen 5953 sayılı yasadır. Yasa ile sendika hakkı,

kıdem tazminatı, iş sözleşmesi gibi basın mensupları için bazı haklar tanınmıştır (Alemdar, 1996:128; Yücel, 1995:34, TBMM Tutanak Dergisi, 13 Haziran 1952) Mümtaz Faik, 15 Temmuz'da Mecliste kabul edilen basın kanunu ile basının siyasi özgürlüğünün sağlandığını, bu kanunla ise ekonomik özgürlüğün verildiğini ifade etmiştir. Fenik ayrıca, basın mesleğinin güvencesi olmadığı için daha iyi meslekler için bir atlama taşı olarak görüldüğünü ama çıkarılan bu kanunla gazeteciliğin gerçek anlamda bir mesleğe dönüştüğünü de ifade etmiştir (Zafer, 29 Nisan 1952). *Zafer'de* çizilen bu olumlu tabloya karşın, aynı günlerdeki muhalif basının sütunlarına bakıldığında ise, basının hiç bu denli baskı altında tutulmadığına ilişkin yorumların yer aldığı görülmüştür. Hüseyin Cahit, DP'nin basın rejimini; söz ve yazı hürriyetinin sadece DP sözcülerini övmek için var olduğu, basın hürriyetinin sadece milleti kandırmak için kullanılabildiği ve devlet radyosunun da hakikatleri çarpıtmak, yanlışları kapatmak için var olduğu bir düzen olarak çizmıştır (Ulus, 21 Nisan 1952).

İktidarın az sayıda attığı olumlu adım ve Ahmet Emin Yalman suikastı sonrasındaki kısa ateşkesin dışında, iktidarın farklı yollarla basını etkisizleştirilmeye çalıştığı görülmüştür. Bu amaçla hazırlanan kanunlardan olan fesatçılığı önleme kanununun gerekçesindeki muhalif basının eleştirileri hükümetin işini aksatıyor ifadesi muhalif basının itirazlarını doğrular bir biçimdedir (Koloğlu, 1991: 69). Diğer bir uygulama ise Türk Ceza Kanununun 159. maddesindeki değişimdir. Bu değişiklikle başbakan ve bakanlar da birer manevi şahsiyet haline getirilmiş, bu kişilere hakaret edenlere bir seneden altı seneye kadar hapis cezası öngörülmüştür (İrvan,

2000:32).Hüseyin Cahit'in konuya ilişkin yorumu iktidarın eleştiriyi istemediği, böylelikle basın hürriyetini yok ettiği yönünde olmuştur (*Ulus*, 21 Nisan 1953).

Yaklaşan seçimlerle birlikte basın üzerindeki baskı gitgide artmış ve DP bazı tedbirlere başvurmuştur. Bunlardan ilki haksız olarak elde edildiği iddiasıyla CHP'nin mallarının hazineye devredilmesidir. *Ulus* bir günlüğüne kapanmış, 16 Aralık günü "*Yeni Ulus*" adı ile yayına devam etmiştir. Hüseyin Cahit iktidarın bu girişiminin yersiz olduğunu; tek parti döneminde parti-hükümet farkının olmadığı, özellikle de *Ulus'un* Atatürk'ün şahsi malı olup, sağlığında partiye devrettiği için haksız kazanç sayılamayacağı sözleri ile açıklamıştır. Yalçın ayrıca iktidarın haksız iktisap masalını kamuoyunu şaşkırtmak için ortaya çıkarttığını ve kararın DP'lilerin belirttiği gibi halkın isteği olmadığını, bir partizanlık numarası ve intikam hırsı olduğunu ifade etmiştir (*Ulus*,12 Aralık 1953). Mümtaz Faik ise; konunun kamuoyuna başka türlü yansıtıldığını, iktidarın bu kanunla gazete kapatmayı düşünmediğini ve uygulamanın sadece matbaayı kapsadığını, oysa *Ulus'un*, gazete kapanıyor feryatları kopartarak, vicdan sömürücülüğüne giriştiklerini ve kendilerine propaganda vesilesi çıkardıklarını ileri sürmüştür (*Zafer*, 16 Aralık 1953).

Seçim öncesi diğer tedbir "Neşir Yoluyla Veya Radyo İle İşlenecek Bazı Cürümler" kanunudur. Bazı araştırmacıların DP'nin bozulma sürecinin başlangıcı olarak aldıkları kanun; şeref veya haysiyete saldınlması, onur kırıcı yayın yapılması, izin alınmadan haber yayınlanması halinde altı aydan üç yıla kadar hapis ve bin liradan on bin liraya kadar para cezası öngörüyor ve bu suçların

resmi sıfatı olanlara karşı işlenmesi halinde cezanın üçte birden yarıya kadar arttırılacağını ve şikayete bakılmaksızın işlem yapılacağını karara bağlıyordu (Alemdar,1996:131;TBMM Tutanak Dergisi, 9 Mart 1954, Yücel, 1995:14). Gazeteciye ispat hakkı tanınmamasından dolayı eleştirilen kanunu Menderes, basın hürriyetinin hakaret hürriyeti anlamına gelmeyeceği bu nedenle bazı düzenlemelerin gerektiği çerçevesinde tartışırken (Sükan, 1991: 125; TBMM Tutanak Dergisi, 9 Mart 1954: 409-413), CHP'li Server Somuncuoğlu ise kanunun çıkması halinde eleştiri hürriyetinin ortadan kalkacağı çerçevesinde ele almıştır (Nutku, 1979: 363).

Ulus ve *Zafer* yazarlarının da katıldığı tartışma da; Hüseyin Cahit, şeref ve haysiyetlerin korunması ve basın hürriyetinin hakaret etme hürriyeti olmadığı konularında iktidarla hemfikir olduklarını belirtmiş, itirazlarının ise kanunda esnek ifadelerin olmasından kaynaklandığını bunun da basın hürriyetine zarar verebileceğini ifade etmiştir (*Ulus*, 4 Şubat 1954). Mümtaz Faik ise kanunun amacının şeref ve haysiyete karşı yapılan saldırıların karşılıklarını bulmaları olduğunu ifade etmiş ve kanunun gerekçesini ise gazetelerde vatandaşların şeref ve haysiyetleriyle oynanmasındaki artış olarak ortaya koymuştur (*Zafer*, 21 Kasım 1953) Fenik, basın hürriyetinden fedakarlık yapılmasını diye haysiyet ve şereflerin çiğnenemeyeceğini belirterek, kanunun basın hürriyetini zedelemek bir yana, esas basın hürriyetini lekeleyenleri cezalandırmak amacıyla olduğunu belirtmiştir (*Zafer*,10 Aralık 1953).

1954 yılının başında çıkan kanun çok sayıda gazetecinin cezalandırılmasına neden olmuştur. Süleyman İrvan konuya değindiği bir makalesinde, kanunun ilk olarak Hüseyin Cahit Yalçın'a uygulandığı yönündeki ifadesine karşın (2000: 33), Mümtaz Faik ise; kanunun ilk defa, İnönü'yü hakaret eden *Öz Demokrat*'a karşı uygulandığını ortaya koymuştur. Fenik, kanunun uygulanma nedenini şu sözlerle açıklamıştır: "Talihe bakın, son basın kanununun himayesinden ilk defa faydalanan İnönü olmaktadır. Mesele şu; *Öz Demokrat* isminde bir varakpare İnönü hakkında hakaret dolu yazı neşretmiştir. İnönü'nün derisini yüzüp, içine saman doldurmalı diye manşet koymuştur. Böyle bir yazı şeref ve haysiyet mefhumlarına bağlı vatandaşlar arasında elbette infial uyandırmıştır. Çünkü basın hürriyeti kim olursa olsun herhangi bir şahıs hakkında alabildiğince küfretme hürriyeti değildir (Zafer, 27 Mart 1954).

1954 Martında çıkarılan bu kanun basın ve iktidar arasında dört sene süren gerilimlerin sonuncusu olmuştur. Dönem içindeki basın iktidar ilişkileri tarih boyunca pek çok örneğinin yaşandığı bir kısır döngüdür. 1946'ya kadar basın üzerinde baskı kurmuş olan CHP muhalefette basın özgürlüğünü savunurken, muhalefette basın üzerindeki baskılardan yakınan DP, iktidarda kendisine yönelik eleştiriler artmaya başlayınca, daha önce savunduğu basın hürriyetini bir yana atıp, kısıtlayıcı tedbirler alma yoluna gitmiştir.

Sonuç

1950- 1954 yılları arasında DP basını karşıt ve yandaş olarak ikiye ayırmıştır. İlk günlerden itibaren muhalif basın

dişlanmış, ilan dağıtımında yok sayılmış ve haber ve yazıları huzur bozucu, karalayıcı, yalan olarak görülmüş ve bazı cezalar uygulanmıştır. Buna karşılık, yandaş basın ise daima korunmuş, desteklenmiştir. DP'nin ödül ve ceza üzerine kurduğu sistem, hem basın hürriyetine hem de halkın haber alma hürriyetine darbe indirmiştir.

Ulus ve *Zafer* ise dönem boyunca eleştiri hürriyeti, basın hürriyeti, yasal düzenlemeler ve devlet imkanlarının parti çıkarı için kullanılması konularını ele almışlardır. Partilerin mutlak destekçileri olan gazeteler partilerin politikalarının haklılığını savunmuş, partilerin kamuoyu desteği kazanmasına uğraşmışlardır. *Ulus*, iktidarın basın hürriyetini kurmadığını, eleştiri hürriyetinin önüne geçtiğini, resmi ilanları kısarık ve ceza uygulamalarına giderek, baskı rejimi kurduğunu iddia etmiştir. *Zafer* ise, basın hürriyetinin sağlandığını savunmuş, iktidara yönelen eleştirileri sunanların başka amaçlar peşinde olduklarını ileri sürmüştür. Döneme ilişkin farklı tablolar çizen gazetelerden *Ulus*, diktatörlüğe giden bir yönetim çizerken, *Zafer* ise demokrat bir iktidarın başarılarından bahsetmiştir.

Kaynakça

- Albayrak, Mustafa (1992), *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti*. Yayınlanmamış Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi. Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Alemdar, Korkmaz (1996), *İletişim ve Tarih*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Aydemir, Şevket Süreyya (2000), *İkinci Adam (1950-1964)*. 3. Cilt. 6. baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eroğul, Cem (1998), *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. 3. baskı. Ankara: İmge Yayınevi.
- İrvan, Süleyman (2000), "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'de Basın Özgürlüğü." *İletişim*, sayı:7.
- Kabacalı, Alpay (1998), *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basım Sanayii*. İstanbul: Cem Ofset.
- Koloğlu, Orhan (1991), *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Basın*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Nutku, Emrullah (1979), *DP Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar. 1946-1958*. İstanbul: Fakülteler Yayınları.
- Önder, Ayhan. (1965) *Türk Ceza Kanunu*. İstanbul.
- Sükan, Faruk (1991), *Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları, TBMM 1950-1960*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tanyeli Halit ve Adnan Topsakaloğlu (1959), *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1950 - 1958*. II.Cilt. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem : IX, Cilt :1 , Kısım 2, 14 Temmuz 1950.
- TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem : IX, Cilt :1 , Kısım 2, 15 Temmuz 1950

*İLETİŞİM FAKÜLTESİ DERGİSİ/Demokrat Parti Döneminde Basın-İktidar İlişkileri:
Ulus ve Zafer Gazeteleri Üzerine Bir İnceleme*

-TBMM Tutanak Dergisi, Dönem : IX, Cilt :13/16 , Kısım 1, 13 Haziran 1952

_____, Dönem : IX, CİLT :29 , Kısım 1, 9 Mart 1954 .

-Toker, Metin (1991), *Demokrat Partinin Altın Yılları (1950-1954)*. 2. baskı. Ankara: Bilgi Yayınevi.

-Topuz, Hıfzı (1996), *100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi* . İkinci baskı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

-Yücel , Seniye (1995), *İktidar ve Basın Kartı*. Ankara : ÇGD Yayınları.

Gazeteler

-*Ulus ve Zafer* gazetelerinin 1950 - 1954 yılı arasındaki tüm kopyaları, Milli Kütüphane, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi ve Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi arşivlerinden yararlanılarak taranmıştır.